

Література:

1. Міжнародне право в документах / За заг. ред. М. В. Буроменського. – Х., 2003. – 376 с.
2. Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=1&p3=4>
3. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. №1777 – XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – №2. – Ст. 5.
4. Задорожній О. В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права : монографія / О. В. Задорожній ; Укр. асоц. міжнар. права, Ін – т міжнар. відносин Київ. нац. ун – ту ім. Т. Шевченка, каф. міжнар. права. – К. : К. І. С., 2015. – 712 с.
5. Міжнародне право: Основні галузі : підручн. / за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Вид – во «Либідь», 2004. – 816 с.
6. Міжнародне публічне право : підручн. / [авт. кол.: В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич та ін.] ; за ред. В. М. Репецького. – 2 – ге вид. – К. : Вид – во «Знання», 2012. – 437 с.
7. Тускоз Ж. Міжнародне право : підручн. / Жан Тускоз. – пер. з фр. – К. : Вид – во «АртЕк», 1998. – 416 с.
8. Територія України [Електронний ресурс] : Інформ. – довідковий сайт «Україна». – Режим доступу : http://proukraine.net.ua/?page_id=20

О. М. Сіваш¹

СТАТУС ДИПЛОМАТИЧНОГО КУР'ЄРА

Сучасна держава не може нормально існувати і розвиватися без співробітництва з іншими суб'єктами міжнародного права в різних сферах суспільного життя. Разом з тим, міжнародне право зобов'язує держави співробітничати одна з одною в ім'я досягнення цілей ООН (принцип співробітництва). Таке співробітництво здійснюється в тому числі через дипломатичні представництва. Для успішної роботи і ефективного виконання функцій дипломатичному представництву необхідні певні засоби. Одним з таких засобів, без якого неможлива нормальна діяльність посольства чи місії, є свобода зносин з акредитуючою державою та її органами. Без права вільного спілкування дипломатичне представництво не може ефективно викону-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

вати свої функції. Це право передбачене п. 1 ст. 27 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р.: «...При зносинах з урядом та іншими представництвами і консульствами акредитуючої держави, де б вони не перебували, представництво може користуватися всіма прийнятними засобами, включаючи дипломатичних кур'єрів і закодовані або шифровані депеші...» [1]. Незважаючи на науково-технічний прогрес в сфері систем зв'язку, важливим способом спілкування дипломатичного представництва з Центром залишається дипломатична пошта, перевезення якої за призначенням покладається в більшості випадків на спеціальну службу дипломатичних кур'єрів. Артеріями дипломатичної служби називає дипкур'єрів один з самих авторитетних дипломатів, экс-міністр закордонних справ України Г. Удовенко.

Професія кур'єра чи гінця з'явилася в глибоку давнину. Поступово формувалися уявлення про недоторканість дипломатичного кур'єра і дипломатичної пошти. В період XV–VII ст. правителі держав досягали домовленостей і на основі взаємності не піддавали огляду кореспонденцію і осіб, що її супроводжували. В російській мові слово «гонець», що передував терміну «кур'єр», зустрічається в літописах при описі подій, що відносяться до X ст. й у ділових пам'ятках з XIV ст. [2, с. 84]. Приблизно з XVI ст. руські послы ділилися на: послів, посланників, гінців. Так в роботі Белокурова С. А., присвяченій посольському приказу, читаємо: «за своїм значенням, особи, що посилалися в іноземні держави, були чи 1) «послы великі» чи 2) «легкі послы», посланники або 3) «гонці», «посланці», «послані». Різниця ця залежала, головним чином, від важкості і цілі посольства, значення держави, в яку посольство їхало, й від більшої чи меншої урочистості, яку хотіли придати посольству. ...Обов'язок гінців – доставити надану їм грамоту; в будь-які переговори вступати їм не доручалося». Особа посла вважалася недоторканою, пише автор, однак зустрічалися відступи від цього правила, особливо такі інциденти траплялися у відносинах з Кримом і ногайськими князями. Тому для забезпечення безпеки Московський уряд відпускав кримських послів і гінців зі своїх володінь «завичай тільки після обміну в тому чи іншому місті на руських послів, що поверталися з Криму» [3, с. 67, 68]. Професія гінця завжди була небезпечною і відповідальною, оскільки вони мали забезпечити передачу інформації та її конфіденційність.

Отже, тривалий час положення про свободу зносин дипломатичних представництв з власною державою через дипломатичних кур'єрів існувало у вигляді міжнародно-правового звичаю. На універсальному рівні договірне закріплення свободи зносин відбулося у Віденській конвенції про диплома-

тичні зносини 1961 р. Право користуватися кур'єрами зафіксовано в інших універсальних конвенціях, що кодифікували право зовнішніх зносин. Так Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р. в ст. 35 ч. 1 передбачає свободу зносин консульської установи для всіх офіційних цілей; консульська установа може користуватися, окрім іншого, також дипломатичними і консульськими кур'єрами [4]. Конвенція про спеціальні місії 1969 р. закріплює свободу зносин в ст. 28, ч. 1 якої передбачає можливість «користуватися всіма відповідними засобами, включаючи кур'єрів ...» [5], а Віденська конвенція про представництво держав в їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р. в ст. 27 [6]. Ця стаття стосується як представництв (постійних представництв, місії спостерігачів) й делегацій в органах і на конференціях; делегації спостерігачів в органі чи на конференції. Ч. 1 ст. 27 передбачає можливість зазначених органів при зносинах користуватися всіма підходящими засобами, включаючи кур'єрів. Таким чином, ці чотири конвенції, прийняті під егідою ООН, здійснили договірне закріплення свободи зносин на універсальному рівні.

В діючому міжнародному праві відсутня норма, що визначала б зміст терміну «дипломатичний кур'єр»; встановлювала вимоги відносно функцій дипломатичного кур'єра. Ці питання регулюються національним законодавством держав. К. В. Истоменок дає наступне визначення поняття «дипломатичний кур'єр» – це фізична особа, яка є, як правило, громадянином посилаючої держави, уповноважена компетентним органом даної держави і така, яка має офіційний документ із зазначенням її статусу й числа місць, що складають дипломатичну пошту (при її наявності), який ввірені зберігання (дотримання конфіденційності), перевезення і доставка дипломатичної пошти (або) передача офіційного усного повідомлення, і яка користується при цьому захистом як в державі перебування, так і третій державі, а також особистою недоторканістю, і не підлягає арешту чи затриманню в будь-якій формі» [7, с. 6].

У багатьох країнах служба дипкур'єрів входить у структуру МЗС чи інших відповідних державних органів. В Україні, згідно з розпорядженням Президента України «Про порядок доставки дипломатичної пошти в Україні», служба дипкур'єрів входить до складу Головного управління державної фельд'єгерської служби, що підпорядковується Міністерству зв'язку України [8]. Державна фельд'єгерська служба є урядовим військово-кур'єрським зв'язком. Згідно з цим положенням у Держфельдслужбі була створена Служба дипкур'єрів, яка виконує завдання за дорученням Президента, Прем'єр-міністра України, Голови Верховної Ради, МЗС України, забезпечуючи до-

ставку документів виключно за межами держави. Так згідно п. 2 згаданого розпорядження: дипломатичний кур'єр – уповноважена офіційна особа, якій доручається доставка дипломатичної пошти; п. 4 передбачає, що формування, оформлення, доставка дипломатичної пошти здійснюється Державною фельд'єгерською службою України при Державному комітеті зв'язку України, яка за погодженням з Міністерством закордонних справ України призначає дипломатичних кур'єрів, розробляє розклад і маршрути її доставки. Згідно п. 5: Міністерство закордонних справ України за поданням Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку України оформляє дипломатичним кур'єрам дипломатичні паспорти з відповідними візами та веде облік кур'єрських листів. Особовий склад служби дотримується Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів Міністерства внутрішніх справ України і прирівнюється до оперативного складу органів МВС.

Дипломатичний кур'єр – це особа, уповноважена посилаючою державою виконувати відповідні посадові функції, він особисто несе відповідальність за відправку чи доставку дипломатичної пошти. Відповідно дипкур'єр є особливим представником держави, що його скеровує. Ця обставина визначає особливе ставлення до нього в приймаючій державі і державі транзиту, що знайшло відображення у Віденській конвенції про дипломатичні зносини. Так в п. 5 ст. 27 передбачається: «дипломатичний кур'єр, який повинен мати офіційний документ із зазначенням його статусу і кількості місць, що складають дипломатичну пошту, користується при виконанні своїх обов'язків захистом держави перебування. Він користується особистою недоторканістю і не підлягає арешту чи затриманню в будь-якій формі» [1]. Також в Конвенції закріплюється, що треті держави повинні надати дипломатичним кур'єрам, яким видана віза, якщо така необхідна таж недоторканість і захист, які зобов'язана надати держава перебування (п. 3 ст. 40). Оскільки передбачається користування дипкур'єра захистом держави при виконанні своїх обов'язків, для визначення періоду дії привілеїв та імунітетів, які йому надаються, важливо визначитися зі строком дії його офіційних функцій. Жодної спеціальної норми, яка б стосувалася визначення початку і завершення привілеїв та імунітетів дипломатичного кур'єра, у Віденській конвенції немає. При цьому є загальна норма, яка передбачає: кожна особа, що має право на дипломатичні привілеї та імунітети, користується ними з моменту вступу її на територію держави перебування при слідуванні для заняття свого посту чи, якщо вона вже знаходиться на цій території, з того моменту, коли про її призначення повідомляється міністерству закордонних справ чи

іншому міністерству, відносно якого є домовленість (п. 1. ст. 39). Якщо функції особи, яка користується привілеями та імунітетами, завершуються, ці привілеї та імунітети нормально припиняються в той момент, коли вона залишає державу, чи по завершенні розумного строку для того, що б це зробити, але продовжують існувати до цього часу навіть у випадку збройного конфлікту (ч. 2 ст. 39) [1]. Таким чином, привілеї та імунітети дипломатичного кур'єра припиняються в той момент, коли він залишає державу чи по завершенні розумного строку для того, щоб це зробити.

Обсяг привілеїв та імунітетів дипкур'єрів конкретизуються в національному законодавстві держав в різних варіантах, що допускає ст. 47 Віденської конвенції 1961 р. Так, деякі держави надають привілеї для позачергового придбання проїзних квитків для слідування до місця призначення, передбачають спрощену процедуру проходження митного контролю, звільняють від сплати мита за речі, що ввозяться як особистий багаж та ін. Взагалі, на даний час існує тенденція надавати дипломатичним кур'єрам привілеї та імунітети в тому ж обсязі, що й дипломатичним агентам [9, с. 50]. Якщо говорити про законодавство України, потрібно зауважити, що положення зазначені п. 5 ст. 27 Віденської конвенції 1961 р. щодо статусу дипкур'єра були імплементовані Положення про дипломатичні представництва і консульські установи іноземних держав України: дипломатичний кур'єр, статус якого підтверджується офіційним документом, у якому вказана кількість місць, що становлять дипломатичну пошту, користується при виконанні обов'язків особистою недоторканістю і не може бути заарештований або затриманий (п. 10) [10]. Причому п. 10 Положення передбачає гарантію, яка не міститься в ст. 27 Конвенції 1961 р.: органи державної влади України надають дипломатичним кур'єрам всіляке сприяння та захист у виконанні службових обов'язків. Згідно зі ст. 388 Митного кодексу України дипломатичним кур'єрам надаються митні привілеї: іноземні дипломатичні та консульські кур'єри можуть ввозити в Україну та вивозити з України товари, призначені для їх особистого користування, із звільненням на основі взаємності від митного огляду та сплати митних платежів [11].

Повертаючись до положень Конвенції 1961 р., зазначимо що в ній передбачено лише дві статті, які безпосередньо регулюють статус дипломатичного кур'єра. Однак такий обсяг регулювання, враховуючи прогресивний розвиток дипломатичних відносин є недостатнім. Оскільки певні питання відносно статусу дипкур'єра не отримали правового регулювання, виникають конфліктні ситуації (в зв'язку з обмеженням свободи пересування дипкур'єрів; пов'язані з митним контролем дипкур'єра та його багажу та

ін.). Важко не погодитися з К. К. Сандровським, який зазначав: «враховуючи, що порушення статусу дипломатичних кур'єрів мало місце не тільки в минулому, але часто відбувається і зараз, слід було б уточнити деякі положення Віденської конвенції 1961 р., що стосуються дипкур'єрів, і розробити норми, що передбачають для них повні дипломатичні привілеї та імунітети на самостійній основі» [12, с. 147, 148].

Слід зазначити, що Комісія міжнародного права ООН тривалий час працювала над розробкою проекту статей про статус дипломатичного кур'єра і дипломатичної пошти, що не супроводжується дипломатичним кур'єром. В результаті на своїй сорок першій сесії в 1989 р. Комісія прийняла остаточний текст проектів 32 статей про статус дипломатичного кур'єра і дипломатичної пошти, що не супроводжується дипломатичним кур'єром, а також проекти факультативного протоколу про статус кур'єра і пошти спеціальних місій і проект факультативного протоколу про статус кур'єра і пошти міжнародних організацій універсального характеру з коментарями до них. Комісія постановила рекомендувати Генеральній Асамблеї скликати міжнародну конференцію повноважних представників для вивчення даних проектів статей і факультативних протоколів і укладення конвенції з цього питання. В своєму звіті Комісія зазначала, що основна мета цих проектів статей полягає в створенні цільного і якомога більш одноманітного режиму, що регулює статус всіх видів кур'єрів і пошти на основі Віденської конвенції 1961 р. про дипломатичні зносини, Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., Віденської конвенції 1969 р. про спеціальні місії і Віденської конвенції про представництво держав в їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р. Це означає зведення воедино існуючих норм, розробку конкретних і більш точних норм відносно ситуацій, що не повністю охоплюються цими конвенціями, з метою сприяння нормальному здійсненню офіційних зносин, забезпечення конфіденційного характеру змісту пошти і запобігання можливих порушень (п. 31). Під час роботи Комісії над проектом обговорювались проблеми, що ставали причиною виникнення конфліктів. Тож в проекті були запропоновані норми, що регулювали питання громадянства, функцій дипкур'єра, і порядку їх припинення, надання особистої недоторканості дипкур'єру та недоторканості тимчасовому житлу, можливість оголошення дипломатичного кур'єра *persona non grata*, свободи пересувань, виключення з юрисдикції та ін. [13]. Однак положення, закріплені в проекті статей на сьогодні так і не стали позитивним міжнародним правом. Обговорення в Комісії міжнародного права цього проекту статей і також доволі стримане ставлення до даного проекту,

показує наскільки важко буває узгодити вимогу поваги таємниці дипломатичного листування і свободи офіційних зносин з вимогами, що стосуються дотримання законів і правил держави перебування чи транзитної держави і їх безпеки [14, с. 20].

Література:

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_048
2. Сергеев Ф. П. Русская дипломатическая терминология XI–XVII вв. / Ф. П. Сергеев / Под ред. д – ра филол. наук, проф. М. А. Брицына ; М – во нар. образования МССР. Кишинев. гос. пед. ин – т им. И. Крянгэ. – Кишинев : Картямолдовеняскэ, 1971. – 219 с.
3. Белокуров С. А. О посольском приказе / С. А. Белокуров. – М., 1906. – 170 с.
4. Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_047
5. Конвенція про спеціальні місії 1969 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_092
6. Віденська конвенція про представництво держав в їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_254
7. Истоменок К. В. Статус дипломатического курьера и дипломатической почты в контексте международного правотворчества Республики Беларусь: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. – Минск, 2010. – 23 с.
8. Про порядок доставки дипломатичної пошти України; Розпорядження Президента України від 27.07.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/130/92-%D1%80%D0%BF>
9. Encyclopedia of Public International Law: in 12 vol. – Amsterdam; N. Y., 1981–1990. – Vol. 9, 1986.
10. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні; Указ Президента України від 10.0.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198/93>
11. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
12. Сандровский К. К. Дипломатическое право: учебник / К. К. Сандровский. – Киев: Вища шк., 1981. – 240 с.
13. Статус дипломатического курьера и дипломатической почты, не сопровождаемой дипломатическим курьером // Доклад Комиссии международного права о работе сорок первой сессии. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Сорок четвертая сессия. Дополнение № 10. (A/44/10) [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_44_10.pdf&lang=EFSXP

14. Нгуен Куок Динь, Патрик Алэн . Международное публичное право: В 2 т. Т. 1: Кн. 1 : Формирование международного права. Кн. 3 : Международные отношения / Нгуен Куок Динь, Патрик Алэн . – К. : Сфера, 2001. – 410 с.

О. О. Сидоренко¹

НАРОСТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОСТІ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Роль права як основного регулятора суспільних відносин сучасного українського соціуму зростає з підвищенням рівня організації суспільної системи задля вирішення проблем і суперечностей, що загрожують існуванню цивілізації. Наростаючі процеси глобалізації, що нерідко протікають хаотично, укріплюють взаємозв'язок людей і роблять наше існування ще більше крихким [1, с. 84]. Сьогодні світова спільнота знаходиться на шляху формування нового світового порядку, від оптимальної організації якого залежатиме його існування. Суспільству потрібен більш високий рівень управління соціальними процесами як на національному, так і на глобальному рівні [2, с. 115]. В системі права під впливом глобалізації коригується його сутність, зміст, цілі, завдання, призначення, а також джерела права.

Для юридичної науки аналіз загальнотеоретичних аспектів розвитку права в умовах глобалізації загострюється у зв'язку з необхідністю адаптації українського права і законодавства до Європейського Союзу та СОТ, виконання нашою державою зобов'язань перед Радою Європи та іншими процесами, пов'язаними з інтеграцією України до міжнародних та наддержавних політичних утворень.

Поняття «правова система» має узагальнюючий характер. Воно містить у собі усі правові явища: правотворчість, правосвідомість, правореалізаційну діяльність, правову ідеологію, на які впливає глобалізація. Глобалізація як домінантна тенденція соціального буття є виявом складності й неоднозначності соціокультурної і правової трансформації. Свідченням зазначеного можуть слугувати тенденції розвитку українського права і відповідні про-

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.